

7 Het agro-monetaire stelsel

H.J. Silvis

Eenheid van markt en prijs

Naast 'communautaire preferentie' en 'financiële solidariteit' geldt het beginsel 'eenheid van markt en prijs' als één van de pijlers van het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Volgens dit beginsel zou het agrarische handelsverkeer vrij moeten zijn van belemmeringen aan de binnengrenzen en zouden de landbouwprijzen, afgezien van een marge voor transportkosten, aan elkaar gelijk moeten zijn in de verschillende lidstaten van de Gemeenschap.

In de praktijk van het gemeenschappelijk landbouwbeleid heeft men echter niet aan dit beginsel kunnen of willen vasthouden. Afgezien van een korte periode, zijn er altijd (soms zelfs zeer) aanzienlijke handelsbelemmeringen en prijsverschillen tussen de lidstaten geweest. Politieke weerstanden tegen de gevolgen van wisselkoersveranderingen hebben tot deze prijsverschillen geleid; om ze te effectueren is men gaan werken met heffingen en subsidies op in- en uitvoer: de Monetaire Compenserende Bedragen (MCB).

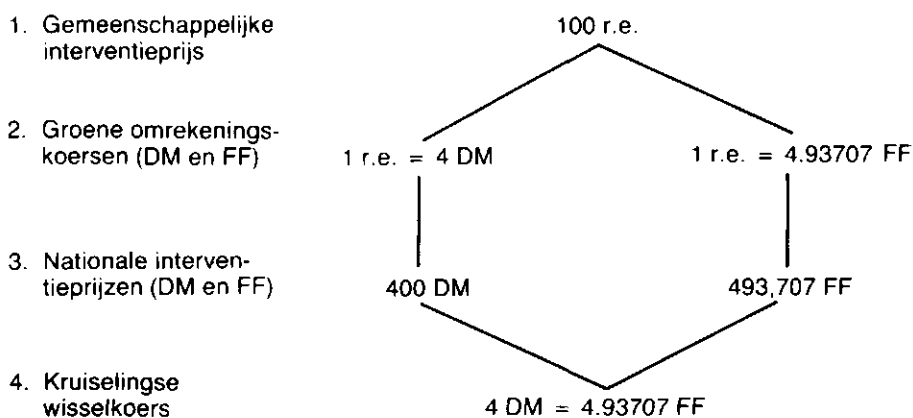
Dit agro-monetaire stelsel is verscheidene malen aangepast aan veranderde omstandigheden. Ook bepaalde belangenconflicten hebben daarbij een rol gespeeld. De laatste wijziging van het stelsel dateert van maart 1984. De Raad van Ministers heeft toen de verwachting willen wekken als zou het stelsel een spoedige dood sterven. Inmiddels zijn al weer enige jaren verstreken en is het agro-monetaire stelsel nog steeds de wereld niet uit. Een nadere kennismaking met het stelsel is dan ook niet alleen vanuit een historisch oogpunt interessant.

Devaluatie en revaluatie

Het ontstaan van het agro-monetaire stelsel werd in 1969 ingeluid, toen de wisselkoersstabiliteit door enige schokken werd verstoord. Omdat de gebeurtenissen in dat jaar in alle duidelijkheid laten zien waar de gemeenschappelijke schoen wringt, volgt hier een reconstructie.

De gemeenschappelijke landbouwmarkt die in 1967 tot stand was gebracht berustte op gemeenschappelijke garantieprijzen. Maar in welke eenheid waren deze prijzen uitgedrukt? Dank zij het Bretton Woods-stelsel van vaste wisselkoersen was het ontbreken van een gemeenschappelijke munt niet als een probleem ervaren. De verplichte handhaving van de VS-dollar-pariteiten, die bij het IMF waren aangemeld, zorgde ervoor dat de onderlinge wisselkoersen stabiel waren. In het midden van de jaren zestig waren de genoemde pariteiten als volgt:

1 VS-\$ = Hfl 3,62 = DM 4,00 = Ffr 4,93707 = Bfr/Lfr 50,00 = Lire 625,00

Figuur 5. Het verband tussen gemeenschappelijke en nationale interventieprijs (tot augustus 1969).

Zoals de EG al voor andere, financiële doeleinden had gedaan, koos men ook voor de weergave van de landbouwprijzen voor de zogenoemde rekeneenheid (r.e.): een theoretische munt met een gelijke waarde als de VS-dollar.

De omrekening van de in rekeneenheden luidende gemeenschappelijke prijzen naar nationale valuta was een eenvoudige zaak. Het volgende voorbeeld maakt dat duidelijk. Stel dat de gemeenschappelijke interventieprijs van een produkt op 100 r.e./ton was vastgesteld. Om nu de guldenprijs te berekenen die het Nederlandse interventiebureau zou betalen, hoefde men de r.e.-prijs alleen maar te vermenigvuldigen met de genoemde pariteit van de gulden. Evenzo werden de prijzen in de andere lidstaten berekend met behulp van de respectievelijke pariteit van hun munt. Later zouden deze omrekeningskoersen groene koersen gaan heten. Door de gelijkheid van groene koersen en wisselkoersen leidt de procedure tot intern consistente prijzen; de nationale interventieprijs verhoudt zich als de betreffende wisselkoersen (figuur 5).

Het Bretton Woods-stelsel van vaste wisselkoersen kwam aan het eind van de jaren zestig echter onder sterke druk te staan. Uiteindelijk was Frankrijk het eerst gedwongen om zijn muntwaarde aan te passen; kort daarop gevolgd door Westduitsland. In augustus 1969 devalueerde de Franse franc en in oktober revalueerde de Westduitse mark.

Welke gevolgen had de devaluatie van de Franse franc? De devaluatie was niet gering; de wisselkoers ten opzichte van de VS-dollar steeg van VS-\$ 1 = Ffr 4,93707 naar VS-\$ 1 = Ffr 5,55419. In principe was men nu gedwongen om de Franse landbouwprijzen fors te verhogen en wel met 12,5 %. Bevreesd voor de inflatoire gevolgen voelde de Franse regering hier echter in het geheel niet voor en wist gemeenschappelijke toestemming te krijgen om de prijzen op het bestaande niveau te houden. In termen van figuur 5 bleef Frankrijk dus de oude groene koers toepassen, maar nu golden in Frankrijk lagere landbouwprijzen dan in de overige lidstaten. Zonder extra maatregelen zou het echter ondoenlijk geweest zijn om deze lagere prijzen ook te handhaven. Immers, het hogere prijsniveau in de omringende lidstaten zou als een magneet de Franse landbouwproducten naar zich hebben togetrokken. Dit was de reden dat men zijn toevlucht nam tot een uitvoerheffing die het

De lidstaten met positieve MCB zijn erg terughoudend geweest met groene-koersaanpassingen, of nauwkeuriger gezegd, met groene-koersrevaluaties. De eenvoudige reden was dat ze geen lagere landbouwprijzen wilden. Met name Westduitsland, het sterkste 'slang-land', verzette zich hevig tegen groene-koersrevaluaties en handhaafde de hoogste landbouwprijzen van de Gemeenschap. De Duitse houding leidde ertoe dat groene-koersaanpassingen een vast onderdeel werden van de jaarlijkse prijzenronde. Zodoende kon men het prijsverlagende effect van de groene-koersrevaluatie compenseren met een verhoging van het in LRE luidende gemeenschappelijk prijsniveau.

De tegenpool van Westduitsland was het Verenigd Koninkrijk. In de betreffende periode handhaafde dit land grote negatieve MCB en kende daarmee de laagste landbouwprijzen. De Britse positie in de prijshiërarchie zou echter drastisch veranderen met de opmars van het Britse pond sinds eind 1979; midden 1981 kende het Verenigd Koninkrijk zelfs het hoogste prijspeil. De andere landen met negatieve MCB hebben hun groene koersen wel veelvuldig aangepast, dat wil zeggen gedevalueerd. Daarmee konden ze een vrij gemakkelijke prijsstijging realiseren.

Deze groene-koersdevaluaties deden natuurlijk ook het gemiddelde prijsniveau van de Gemeenschap stijgen. In verband hiermee ontwikkelde zich in de loop van de jaren zeventig een discussie over de rol van de LRE: had deze rekeneenheid door de koppeling aan de sterke 'slang' een prijsopdrijvend karakter? Sommigen meenden van wel en pleitten voor een nieuwe rekeneenheid. De koersontwikkeling van de rekeneenheid zou volgens hen een afspiegeling moeten zijn van het gemiddelde koersverloop van de EG-munten. Het moest dus een soort doorsnee-munt zijn; het zou tot 1979 duren voordat dit idee in praktijk werd gebracht.

EMS, Ecu en MCB (1979–1984)

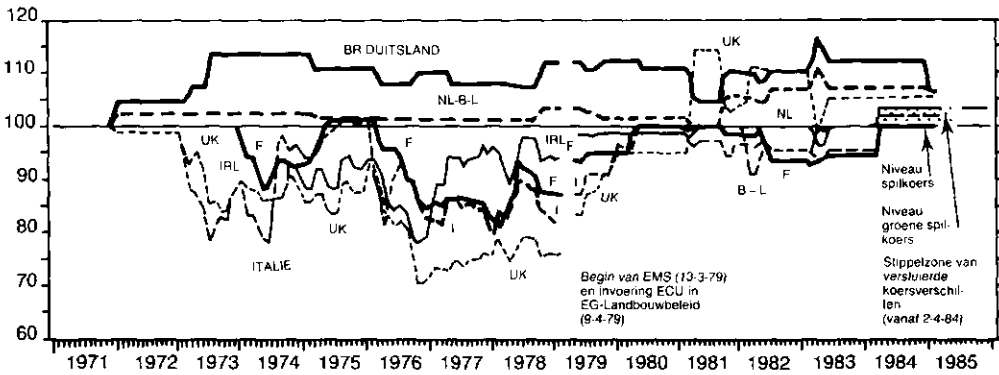
De totstandkoming van het Europese Monetaire Stelsel (EMS) betekende een nieuwe fase in de ontwikkeling van het agro-monetaire stelsel. De nieuwe centrale munt van het EMS, de European Currency Unit (Ecu of in de Nederlandse afkorting EVE), zou namelijk ook de rekeneenheid worden van het gemeenschappelijk landbouwbeleid.

Wat is de Ecu voor munt? De Ecu is een 'mandjes-munt': zij bestaat uit een vast aantal eenheden van de verschillende EG-munten. De samenstelling is gebaseerd op economische criteria, zoals het Bruto Nationaal Produkt (BNP) en de intra EG-handel van de lidstaten. Sinds haar ontstaan is de samenstelling slechts één keer gewijzigd. Dat gebeurde in 1984, op het moment dat de Griekse Drachme in de munt werd opgenomen. De nieuwe samenstelling van de Ecu (vanaf 17 september 1984) luidt als volgt:

1 Ecu is de som van:

Hfl 0,256, Bfr 3,66, Lfr 0,14, DM 0,719, Ffr 1,31, Britse pond 0,0878, Iers pond 0,00871, Lire 140, Dkr 0,219 en Dr 1,15.

De dagwaarde van de Ecu wordt uitgedrukt in VS-dollars, en wel met behulp van de VS-dollarkoersen van de samenstellende munten.

Figuur 7. De verhouding tussen groene koersen voor rundvlees en spilkoersen respectievelijk marktkoersen (%) tussen 1971 en 1985. Denemarken en Griekenland zijn niet ingetekend. Bron: *Agrarwirtschaft* 33 (1984): 361.

Het EMS is het jongste resultaat van het streven naar grotere monetaire stabiliteit in de EG. Acht lidstaten doen mee aan het wisselkoersmechanisme van het EMS. Het voert te ver om dit mechanisme hier uitvoerig te behandelen. Van belang is dat de deelnemende landen gehouden zijn de schommelingen te beperken van hun onderlinge wisselkoersen. Daartoe hebben de munten een vaste spilkoers in Ecu. De landen moeten er nu voor zorgen dat de marktwaarde van hun munt niet meer dan plus of min 2,25 % afwijkt van deze spilkoers. Voor de Italiaanse lire gelden ruimere marges en wel van 6 %.

Zoals gezegd volgde de Ecu de LRE op als rekeneenheid van het landbouwbeleid. (Een bijkomstigheid hierbij was, dat de Ecu 20 % minder waard was dan de LRE. Om het feitelijke prijspeil te handhaven moest men zowel de prijzen als de groene koersen corrigeren voor dit verschil in waarde). De meeste lidstaten kenden weer vaste MCB. Het Verenigd Koninkrijk, Italië en later ook Griekenland zouden variabele MCB toepassen. Voor het Verenigd Koninkrijk en Griekenland is dit een gevolg van het niet-deelnemen aan het EMS. Italië neemt een uitzonderingspositie in vanwege de ruime fluctuatief marge die de Lire in EMS-verband is toegestaan.

Het belang van de toepassing van de Ecu in plaats van de LRE blijkt wanneer men de grote negatieve MCB ziet uit de vroegere periode (figuur 7). De nieuwe MCB laten meer evenwicht zien tussen positieve en negatieve bedragen. De mogelijkheid voor indirecte prijsverhogingen door middel van groene-koersdevaluaties is daarmee veel kleiner geworden, maar de keerzijde van de medaille is, dat de sterke-valutalanden sneller positieve MCB ophopen en er minder gemakkelijk vanaf komen.

Conflicten tussen lidstaten

Het agro-monetaire stelsel voorkomt dat wisselkoersveranderingen plotselinge en ongewilde prijsveranderingen teweegbrengen. Als zodanig heeft het de prijsstabiliteit binnen de lidstaten stellig vergroot. Verder verschaft het stelsel de lidstaten een zekere autonomie

(formeel, onder goedkeuring van de Raad) in het kiezen van het eigen prijspeil. Hoewel in strijd met het concept van een gemeenschappelijk landbouwbeleid, is de mogelijkheid om een afwijkend prijspeil te handhaven door de meeste lidstaten in dank aanvaard. Op langere termijn komt het dan echter tot belangenconflicten tussen de lidstaten, doordat het prijspeil van het ene land gevolgen heeft voor de andere landen. In dit verband zijn twee thema's in het geding: de regionale specialisatie en de inkomenstransfers.

Volgens het Verdrag van Rome heeft het gemeenschappelijk landbouwbeleid onder meer ten doel een optimale allokatie te bereiken van de produktiefactoren; dat wil zeggen dat de landbouwproduktie daar zal plaatsvinden waar dat het voordeligst gebeuren kan. Sommige critici hebben beweerd dat dit doel niet bereikt wordt wanneer er prijsverschillen bestaan tussen de verschillende lidstaten. Immers, de produktie wordt extra gestimuleerd in de 'hoge prijs'-landen, de landen met positieve MCB dus. En dit betekent dat de specialisatie wordt belemmerd en dat de Europese economie een potentiële winst laat liggen.

In theorie hebben deze critici kortweg gelijk, al kan men twijfelen aan de mate van hun gelijk. Het is algemeen bekend dat zowel de produktie als het verbruik van landbouwprodukten weinig prijsgevoelig is: de prijselasticiteiten van vraag en aanbod zijn gering. Verder is de regionale specialisatie een te dynamisch en te complex proces om afdoende bekeken te worden met de eenvoudige statische modellen, waar deze critici zich op baseren. In de praktijk is het dan ook nauwelijks mogelijk gebleken om een verband aan te tonen tussen enerzijds de prijsverschillen die voortvloeien uit het agro-monetaire stelsel, en anderzijds de veranderingen in de handelsstromen.

Dit neemt intussen niet weg dat vooral Frankrijk zich altijd erg druk heeft gemaakt om de 'oneerlijke' concurrentie uit de 'hoge prijs'-landen als Westduitsland en Nederland. Dat het daarbij vooral ging om varkensvlees is begrijpelijk als men bedenkt dat het aanbod van dit produkt nu juist wel prijsgevoelig is. De toegepaste MCB zijn onder invloed van deze discussie vele malen aangepast.

De financiering van het agro-monetaire stelsel is een ander aspect dat tot conflicten heeft geleid. Evenals voor het landbouwbeleid in zijn totaliteit geldt ook hier het 'financiële solidariteits'-beginsel. Dit houdt in dat de financiering gemeenschappelijk geschiedt. Zoals reeds gezegd, betekenen positieve MCB uitvoersubsidies en invoerheffingen: negatieve MCB uitvoerheffingen en invoersubsidies. Subsidies worden door het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL, of in het Frans kortweg FEOGA) betaald aan de lidstaten, heffingen worden door de lidstaten afgedragen aan het FEOGA. Het totale effect op de EG-uitgaven heeft gevolgen voor de bijdragen van de lidstaten aan het EG-budget. Of een land netto-ontvanger of netto-betaler is van MCB is afhankelijk van zijn MCB-teken (positief of negatief) en van zijn agrarische handelspositie (netto-importeur of netto-exporteur van MCB-produkten). Geen enkel land hoeft uit vrije wil ervoor te kiezen om netto-betaler van MCB te zijn; het land kan immers zijn groene koers aanpassen, zodat het MCB nul wordt, maar indirect wordt zijn bijdrage aan het EG-budget wel beïnvloed door wat de andere landen doen. Op budgettaire gronden hebben de lidstaten er meestal geen bezwaar tegen als een lidstaat ervoor kiest netto-betaler te zijn, maar wel als een lidstaat ervoor kiest netto-ontvanger te zijn.

Westduitsland en het Verenigd Koninkrijk illustreren de beide gevallen. Als netto-

importeur werd Westduitsland door zijn positieve MCB een belangrijke contribuant van MCB. Het Verenigd Koninkrijk daarentegen, eveneens netto-importeur, werd door zijn negatieve MCB (tot 1980) een belangrijke netto-ontvanger van MCB. Terwijl Westduitsland weinig oppositie ondervond tegen zijn bijdrage, stond het Verenigd Koninkrijk constant onder druk om zijn groene koers te devalueren.

Merk op dat het budgettaire argument in deze gevallen tot een conclusie voert die tegengesteld is aan die van het handelsargument; volgens het handelsargument zijn de positieve MCB immers de boosdoeners.

En wat is nu de positie van Nederland? Nederland heeft vrijwel de hele periode positieve MCB gehad; uit handelsoogpunt is dat aantrekkelijk. Nederland is verder een grote netto-exporteur van MCB-produkten; en dit leidt, in combinatie met de positieve MCB, bovendien tot voordelige inkomensoverdrachten. Het is dan ook niet zo verwonderlijk dat Nederland zich altijd een beetje afzijdig gehouden heeft in het agro-monetaire debat.

Herstel van de eenheid?

Gedurende de hele periode heeft de Commissie erop aangedrongen dat MCB werden afgebroken en de eenheid van markt en prijs zou worden hersteld. Zo deed de Commissie al in 1976 voorstellen voor een min of meer automatische aanpassing van de groene omrekeningskoersen, maar deze voorstellen bleken niet acceptabel voor alle lidstaten. In maart 1979 kwamen de lidstaten, behalve het Verenigd Koninkrijk, overeen om nieuw gevormde MCB binnen twee jaar weg te werken. Het betreffende herenakkoord voorzag echter in een uitzondering voor landen met positieve MCB. De MCB-afbraak van deze landen zou niet mogen leiden tot lagere nationale prijzen. De MCB-afbraak zou dus niet groter mogen zijn dan de gemeenschappelijke prijsverhoging in Ecu. De effectiviteit van het akkoord was niet alleen daarom gering, maar ook omdat het Verenigd Koninkrijk niet deelnam en bovendien omdat niet gerept was over bestaande MCB.

Een nieuwe poging om de eenheid van markt en prijs te herstellen dateert van maart 1984. De Raad besloot toen om:

- bestaande positieve MCB weg te werken; en
- nieuwe positieve MCB niet meer te laten ontstaan.

Was het dan nu wel mogelijk geweest om Westduitsland met Nederland in zijn voetsporen lagere landbouwprijzen op te dringen? Maar nee, dat is te voorbarig. Voorzover de afbraak van bestaande positieve MCB tot prijsdaling zou leiden, wist Westduitsland te bedingen dat de producenten gecompenseerd mochten worden; de EG steunde de betreffende compensatieregeling zelfs financieel. Verder zag men kans om door een nieuwe wijziging van het agro-monetaire stelsel een deel van de positieve MCB geruisloos weg te werken. Bij deze wijziging was het de rekeneenheid waar alles om draaide.

Werd de Ecu dan vervangen? Ja en nee. 'Nee', omdat de gemeenschappelijke prijzen nog steeds in Ecu worden uitgedrukt, en de omrekening naar nationale valuta nog steeds plaatsvindt via de groene koersen. Maar het antwoord is 'ja', wanneer het gemeenschappelijk prijsniveau onder de loupe wordt genomen. Dit theoretische prijsniveau luidde in (de spilkoersen van de) Ecu. De Raad besloot nu om het gemeenschappelijk prijsniveau

Tabel 5. Berekeningen van het Nederlandse MCB-percentage voor granen.

	Spilkoers 1 Ecu (gulden)	Groene ^a spilkoers 1 Ecu (gulden)	Groene koers 1 Ecu (gulden)	Koers- afwijking (%)	Franchise ^d (%)	MCB ^e (%)
voor 84-08-01	2,52595	—	2,72149	7,2 ^b	1	6,2
na 84-08-01	2,52595	2,61095	2,72149	4,1 ^c	1	3,1

a. Groene spilkoers = $1,033651 \times$ spilkoers.

b. Koersafwijking = $100 \times (\text{groene koers} - \text{spilkoers})/\text{groene koers}$.

c. Koersafwijking = $100 \times (\text{groene koers} - \text{groene spilkoers})/\text{groene koers}$.

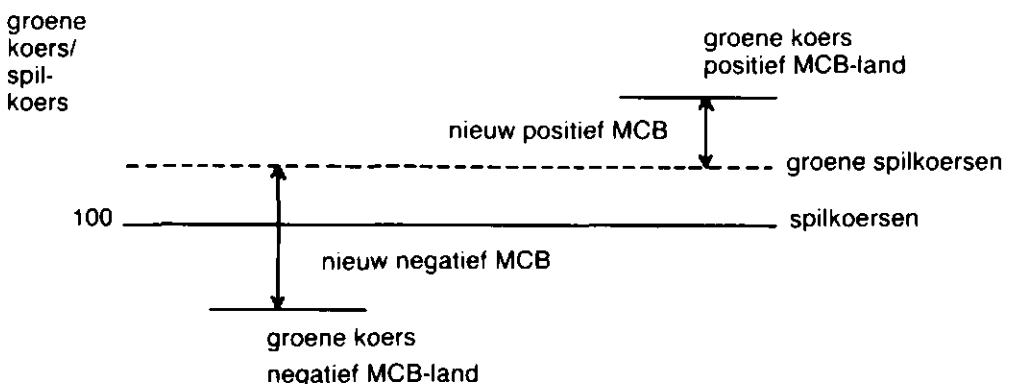
d. Franchise: bij positieve MCB geldt een aftrek van 1%; bij negatieve MCB een aftrek van 1,5%.

e. Het MCB-percentage wordt vermenigvuldigd met de in gulden luidende interventieprijs; zodoende ontstaat het absolute monetaire compenserende bedrag.

boven deze spilkoersen uit te tillen en wel door een correctiefactor te introduceren. En zo was er weer een nieuwe Ecu-koers geboren: na de spilkoers en de groene koers, nu de groene spilkoers. De betekenis van deze koers is dat er een andere verdeling ontstaat van positieve en negatieve MCB over de lidstaten.

Een voorbeeld ter verduidelijking. In tabel 5 is de oude en de nieuwe berekening weergegeven van het Nederlandse MCB-percentage.

Uit deze berekening valt op te maken dat het positieve MCB-percentage van Nederland met 3,1 procentpunten werd teruggebracht, zonder dat dit consequenties had voor de nationale landbouwprijzen. Hetzelfde gold voor de andere landen met positieve MCB. Voor de negatieve MCB-landen had de introductie van de groene spilkoers tot gevolg, dat de negatieve MCB werden verhoogd. Ook hier zonder consequenties voor de nationale landbouwprijzen. Figuur 8 brengt een en ander in beeld.

Figuur 8. De groene spilkoers zorgt voor een andere verdeling van positieve en negatieve MCB over de lidstaten.

Tot zover de afbraak van bestaande positieve MCB, maar hoe zou men het ontstaan van nieuwe positieve MCB kunnen voorkomen? Hiervoor besloot de Raad om de correctiefactor flexibel te maken. Wanneer een revaluatie daar aanleiding toe geven zou, verandert men de correctiefactor zodanig dat het verschil tussen groene koers en groene spilkoers niet groter wordt. Een dergelijke operatie bleek al in juli 1985 nodig toen de Italiaanse lire devalueerde en de andere munten revalueerden. En daarbij bleef het niet. In 1986 en 1987 zouden in EMS-verband nieuwe herschikkingen plaatsvinden, waarbij steeds de Duitse mark en de gulden werden gerevalueerd. Door toepassing van het zogenaamde switch-over-stelsel werd voorkomen dat nieuwe positieve MCB ontstonden, maar de prijs hiervan is dat de groene spilkoers al 13 % ligt boven de echte spilkoers. En dit betekent toch een stap terug. In plaats van de Europese munt wordt nu weer uitgegaan van de sterkste munt. Weer? Ja, de flexibele groene spilkoers is eigenlijk niet anders dan de LRE. De in de jaren zeventig gevoerde discussie kan dan ook weer uit de kast worden gehaald.

Men moet betwijfelen of dergelijke kunstgrepen bijdragen aan het herstel van de eenheid. Het probleem van de positieve MCB is gewoon verruild voor dat van de negatieve MCB. Na de introductie van de 'switch-over' zijn de MCB-verschillen zelfs eerder groter dan kleiner geworden. Tabel 6 geeft een recent overzicht van de MCB-situatie. Wel moet gezegd worden dat de koersval van de Griekse drachme en ook die van het Britse pond hier in belangrijke mate debet aan zijn.

Tabel 6. MCB-percentages met ingang van 14 maart 1988.

Nederland		Italië	
zuivelprodukten	1,4	varkensvlees	- 1,6
granen	1,0	zuivel, rundvlees, suiker	- 4,2
overige produkten	0	granen	- 5,3
België/Luxemburg		Verenigd Koninkrijk	
alle produkten	0	varkensvlees	- 9,8
Westduitsland		rundvlees	- 7,2
zuivelprodukten	1,4	zuivel	- 14,6
granen	1,0	granen, suiker	- 16,2
overige produkten	0	Griekenland	
Denemarken		varkensvlees	- 37,5
alle produkten	0	zuivel, rundvlees	- 48,0
Frankrijk		granen, suiker	- 37,6
varkensvlees	0	Spanje	
rundvlees	- 1	granen, suiker	0
zuivelprodukten, granen, suiker	- 3,5	overige produkten	0
Ierland		Portugal	
varkensvlees	- 2,1	suiker	- 9,6
zuivelprodukten	- 3,5		
rundvlees	- 2,0		
granen, suiker	- 3,6		

Opmerkelijk is overigens dat er steeds meer MCB-verschillen per produktgroep gecreëerd zijn. Deze differentiatie is een gevolg van compromisvorming bij de prijsbesluiten, maar de overzichtelijkheid van het agro-monetaire stelsel is er niet mee gediend.

Ten slotte

De Raad van Ministers nam in 1987 nieuwe besluiten over de afschaffing van MCB. Opnieuw slaagde men erin de ingewikkeldheid van het stelsel te vergroten. Zoals te verwachten was lag het accent nu op de verkleining van negatieve MCB. Om de opwaartse prijsdruk van de verkleining van de negatieve MCB te verminderen, is een onderscheid geïntroduceerd tussen 'natuurlijke' en 'kunstmatige' MCB. De eerstgenoemde MCB ontstaan door een devaluatie van de spilkoers van een munt. De 'kunstmatige' MCB zijn het gevolg van een verhoging van de correctiecoëfficiënt. De afbraak van laatstgenoemde MCB moet nu gepaard gaan met een gedeeltelijke verlaging van de prijzen in Ecu. En zo is men de situatie weer genaderd van voor de switch-over.

Ondanks al deze wijzigingen is het niet aannemelijk dat een duurzaam herstel van de eenheid van markt en prijs in het verschiet ligt. Het verleden heeft duidelijk aangetoond dat het 'eenheid van markt en prijs'-beginsel alleen stand kan houden wanneer de onderlinge wisselkoersen stabiel zijn. Een noodzakelijke voorwaarde hiervoor is dat de economieën van de lidstaten zich gelijkmatig ontwikkelen. Met name het inflatietempo, maar ook de rentevoet en de economische groei, zouden niet te veel mogen verschillen tussen de lidstaten. Mede gelet op de uitbreiding van de Gemeenschap is de kans gering dat aan deze voorwaarden wordt voldaan. Wanneer de economische ontwikkelingen dan tot nieuwe wisselkoersveranderingen zullen leiden, doemt het dilemma weer op. Handhaaft men gemeenschappelijke prijzen, dan komen verschillende lidstaten onder zware interne politieke druk te staan, maar gunt men de lidstaten een eigen prijsniveau dan ontstaan er belangenconflicten tussen de lidstaten. In het spanningsveld tussen deze twee polen zal het agro-monetaire stelsel eigenlijk niet gemist kunnen worden. Maar de vraag is hoe dit te rijmen valt met de voltooiing van de interne markt, die in 1992 zijn beslag moet krijgen.